

Cartea Tabitei

Anul literar 2010 a fost anul romanului. 2011 se anunță la fel. Femomenul este benefic pentru o literatură care de la origini este dominată de poezie (în bine, dar și în rău; de aici una din cauzele provincializării literaturii noastre). Afirmatia nu neagă valorile poetice universale precum Eminescu, Blaga, Bacovia, Barbu, ci doar poezia *pe stoc* (multă), fie ea chiar de valoare, dar oricum neaducătoare de **plusvaloare**. Literatura română a mai cunoscut o perioadă când romanul de înaltă valoare a dominat sau a coabitat pașnic și fructuos cu poazia – epoca interbelică. Sunt încrezător că aparițiile viitoare, cele de după *Viața lui Kostas Venetis* de Octavian Soviany și *Acasă, pe Cîmpia Armagedonului*, de Marta Petru, îmi vor confirma previziunea.

Ipostaza de romancier a profesoarei de istoria filosofiei, Marta Petreu, nu trebuie chiar să surprindă prea mult. Poezia, eseul filosofic prin frazarea lui, *scăpările* autobiografice din unele texte (vezi capitolul “amintiri din copilărie” din finalul volumului *Filosofii paralele*), prin alchimia lor subterană anunțau și ipostaza de prozator.

Acasă, pe Cîmpia Armagedonului este în primul rînd un roman psihologic și apoi unul social, sub ambele aspecte se înscrie în tradiția Slavici – Agârbiceanu – Rebreanu – Pavel Dan, dar nu epigonic, ci novator, original în nume personal nu postmodernist. În același timp e și romanul conștiinței personajului narator (romanul este scris la persoana întâi singular) care caută răspuns la întrebarea: m-am poziționat corect în războiul iehovistului Ticu și în cel cu suceala Micăi, în cel dinte ei, dar și în războiul *satului* cu Istoria? Parafrazînd o imagine din roman, pot spune că naratorul face *autopsia vieții* familiei sale pe fundalul unui segment istoric. Trama romanului este edificată pe un conflict puternic din sînul familiei. Dar surpriză. Conflictul nu este axat pe cel cu care romanul mai vechi sau mai nou ne-a obișnuit: lupta pentru parvenire, pentru îmbogățire, pentru moștenire. Conflictul, la prima vedere confesional, este unul existențial materializat într-o luptă de natură psihologică de uzură între un soț și nevasta sa, luptă la care asistă copiii (Marta, Tinu și Tabita) și care numai după moartea părinților devine subiect de meditație pentru Tabita, viitoare scriitoare. După cum aminteam, din roman nu lipsește contextul istoric surprins prin cîteva episoade emblematice. Prin urmare raportîndu-ne la timpul narațiunii, miza romanului nu mai este obsedantul deceniu. Conflictul este menținut în parametrii coliziunii psiho-existențiale dintre două forțe egale ca putere, pe care numai moartea le poate concilia. Oare, chiar întîmplător, contrar voinței soției, cei doi soți învrăjbiți sunt îngropați alături?

În romanul Martei Petreu numai toposul este rural, problematica lui este una de psihologie abisală. Zicînd aceasta gîndul mi se întoarce la nuvvelele lui Liviu Rebreanu de așa zisă inspirație țărănească (*Răfuiala, Nevasta ș.a.*). De la suprafața anecdotică (evenimentială) și pînă în cele mai fine pliuri ale sale *Acasă, pe Cîmpia Armagedonului* este un roman psihoanalitic despre căile sufletului care se dovedesc mai întortochiate decît cele ale Domnului. Romanul ne menține în sfera marilor teme ale literaturii: viața și moartea; iubirea și ura; confesiune și libertatea individului; istoria și individul; libertate și încătușare, toate sub diferite chipuri individualizate psihologic și de un anumit cronotop și văzute prin fulgurații tensionate, care amintește de tragedia antică. În acest sens sunt emblematice propozițiile: “(...) moartea e sora noastră trupească”; “Viața e un lucru frumos”; “sîngele este parte și a vieții și a morții”; “eu trebuie să învăt, fără menajamente și fără mofturi, din vreme, cîte ceva despre amîndouă.”

Pe cântarea preotului la slujba de înmormântare a Micăi, element proustian, Tabita (fiica cea mică, naratoarea din roman) retrăiește viața familiei sale (bunici, părinți, copii) pe durata a trei perioade istorice (interbelică, comunistă, postcomunistă). Cartea Tabitei este fructul memoriei involuntare, a mișcării memoriei afective. FACEREA începe “Cînd s-au luat în 1918, *el* [Indrei din Cutca, era flăcău tomnatic, de treizeci și cinci de ani] și *ea* [Ana din Șomcuta de douăzeci și opt de ani]. “Ei au făcut patru copii, pe Alexandru, Marta, Nelu și Maria (mama Tabitei) toți frumoși, moștenind statura lui înaltă și privirea directă drept în față”.

Una din probele examenului de prozator pe care autoarea o trece cu ceva emoții este cea a portretului. Portretul trece încet de la cel fizic la cel psihologic, de la cel social la cel caracterologic. Iată cîteva extrase care ilustrează cele afirmate: “Erau grozavi părinții noștri, cu războiul lor [...] Și erau așa de ocupați să se pîndească și să lupte [...] Aveau amîndoi o colosală putere de a tace, el prin firea lui, ea prin durere și mîndrie.” El este mereu “îngîndurat și scorțos”, icapabil să rîdă. Inima mamei e “împietrită”, iar privirea mereu “neagră și îndîrjită”. Mica este slobodă de gură, de la simpla admonestare pînă la blestem. Dincolo de confesiune, religia și a lui Ticu și a Micăi este munca. Părinții Tabitei sunt un amestec foarte curios de calități și defecte. Ceea ce îi aproprie și îi aseamănă este acel act de existență pe care îl numim “trînta cu viața”. După toate datele din roman, Ticu este o variantă de Ion.

Unul din motivele importante ale romanului este fotografia. Privind fotografiile naratoarea întoarce cîte o filă de istorie. Fotografia dă sama de starea socială, morală, caracterială, biologică a personajului. “În una din cele mai vechi opere, Tabita vede o adolescență prea “elegantă pentu o țarancă”, dar cu “spatele drept și capul ridicat, gata de-a privi pe cineva în ochi”. Într-o fotografie din timpul războiului, mama “apare în toată strălucirea ei de fată, un amestec de nimfă naivă și pasăre de pradă.” Este o adevărată menadă din alaiul lui Dionisos, dar care nu se împlinește și nu se manifestă. Mica, constată fiica, e colosal de ambițioasă și încăpățînată. Este un amestec de-a dreptul misterios de înger și demon, de plăcere a culturii și izbucniri barbare. Personajul este făcut din aspirații și frustrări. A fost mai mult căsătorită decît s-a căsătorit cu un bărbat pe care nu l-a dorit, nu l-a iubit și nu l-a plîns la moarte, dar l-a acceptat dintr-o mîndrie rănită. Mica ne amintește de nevasta din nuvela omonimă a lui Liviu Rebreanu. Autoarea a îmbogățit pinacoteca feminină a prozei românești cu un personaj memorabil.

Alături de Mica și Ticu, Tabita este nu numai un personaj principal, ci unul funcțional. Din momentul în care află “facerea” ei, Tabita, viitoare scriitoare, rămîne marcată, considerîndu-se toată viața un “copil al pedepsei și al răzbunării”. Retrăind viața familiei, Tabita trece printr-un proces de “cunoaștere de sine”, de febrilă căutare a unor răspunsuri la întrebări existențiale. Scrierea romanului este un act de eliberare de obsesia întrebărilor. Tabita, personajul narator, este centrul centriped al puzzle-urile din care este construită trama romanului.

Apariția în Cutca a sectelor religioase este imaginea în oglindă a mersului istoriei din veacul XX. După Al Doilea Război s-a impus în mod violent o altă și unică sectă, dictatorială, comunismul. Existența dramatică a familiei se acutizează odată cu dezastrul satului românesc (a societății) ce începe prin noua sectă. Iehovistul Ticu, care propovăduia venirea Apocalipsei, a fost doar într-o eroare aritmetică. Apocalipsa a venit mai repede decît a profețit-o el, sub chipul comunismului.

Trimiterile la realitățile comuniste sunt numeroase, variate ca spectru și punctuale. Scriitoarea reconstituie fața adevărată a epocii fără nostalgii idilice după momentul interbelic, cunoscut doar livresc, dar și fără *patri-pris*-uri pătimase ca alți confrăți sau să cadă în capcana propagandei comuniste. Până la momentul scrierii romanului (2011) nici perioada postdecembristă nu este altfel. Mizeria fizică a habitatului, mizeria morală, hoția, sărăcia, minciuna politică sunt prezente în continuare, diferă doar stilul, dar tot vandalism se cheamă (vezi p. 254 - 255, dar și altele). Comunismul a cultivat, a educat tot ce era rău în om. Acum, în prezentul romanului, culegem ...

Interesante și semnificative sunt cele trei cuvântări ținute de predicatori iehoviști la înmormântarea fratelui lor, Ticu. Cuvântările subculturale sunt pline de cacofonii, dezacorduri, de prăpăstii logico-semantică, repetiții, tautologii, de "rupturi" între un *fond lexical* și neologisme. Dacă îți imaginezi (nu este greu, textul te ajută) și elementele nonverbale și paraverbale, efectul este de un comic irezistibil, dar grotesc. Acei predicatori-propagandiști folosesc limba de lemn. E clar. Autorul romanului vizează o anumită realitate. Sub un anumit aspect, problematica romanului nu se deosebește prea mult de alte romane postdecembriste. Originalitatea lui vine din alceva. În primul rând din universul uman și din personajele care se abat de la tipologia cunoscută. În al doilea rând prin scriitură, și când zic scriitură am în vedere un complex de componente, de la limbaj la motive și imagini, de la structura copozițională la tehnici narative.

Textul românesc este irizat biblic. Sunt numeroase situațiile, imaginile și parafrazările care ne conduc spre Vechiul Testament. De asemenea, multe din secvențele narative au o sintaxă și un ritm biblic. Un singur exemplu este suficient. Sub starea psihologică indusă de înmormântarea mamei memoria naratoarei reface genealogia neamului, din trecut până la ea (vezi începutul romanului). Și despre titlul romanului se poate glosa pornind de la ideea enunțată.

Cunoscătoare de filosofie, cu înclinații spre speculație (abstractă) autoarea nu cade în păcatul scrierii unui roman uscat (eseistic!) pe o idee-teză. Carnea vie de sub crusta memoriei viermuiește de concretul încărcat de semnificații în legătură cu individul, cu familia, cu istoria.

Marta Petreu a trecut cu bine examenul de romancier. Sper ca și în această calitate să devină incomodă.

Mediaș, septembrie, 2011

Ionel POPA